

Тарас Земка – випускник Острозької академії

Ігор Мицько, науковець зі Львова, в збірнику „Острозька давнина” за 1995 рік подав матеріал про ще одного острожанина, якого раніше не пов’язували з Острогом, випускника Острозької академії Тараса (Тарасія) Земку. Андрій Ясіновський в тому ж виданні з-поміж острозьких грецистів (знавців грецької мови) теж називає Т. Земку.

Найкраще життя та діяльність Тарасія дослідив професор І.Огієнко в „Історії українського друкарства”, виданій у Львові 1925 р. Подаємо його дослідження з незначними коментарями та доповненнями.

Головним друкарем початкової доби Києво-Печерської друкарні (після Памви Беринди), друкарем, що віддав українській книжці все життя своє, був Тарас Левкович (Левович) Земка. На жаль, про заслуженого мужа цього знаємо дуже мало. Мова його писань, хоч і занадто пересякнена полонізмами, часом говорить за те, ніби не був він з Галичини, а, може, з якоїсь до Київщини близької землі. Де здобув освіту Земка, точно не було відомо. „Русский библиографический словарь” каже, ніби Земка вчився в Києві; С.Отроковський вказує на Львів або Вільну, але тепер ми можемо стверджувати, що Тарас, вірогідно, закінчив Острозьку академію. Закінчивши навчання, Земка прийняв монашество і почав працювати на літературній ниві.

Коли Земка з’явився в Києві, точно не відомо; в Києві вступив він до Братства і вписався до нього так: „Аз во іеромонасех худийший Тарасій Л.Земка Братство православих Киевское при храми святых Богоявленій похваляю, і сам в нем быти и при нем стояти желаючи, в реєстр и имя своє вписую рукою.” (Запис Земки йде по запису З. Копистенського 1616 р., але сам дати не має, як і інші тут записи). Вже з 1625 року Земка займає при Лаврі дуже почесну посаду – стає тут проповідником слова Божого. В „Лексиконі” 1627 р. П.Беринди наш Земка підписався під віршами вже як ігумен Богоявленського Київського Братського монастиря. Пізніше, десь з 1631 року, Земка став і ректором Братської школи.

Був це муж великої освіти, що добре знав мови – грецьку, латинську та церковно-слов'янську, знав досконало також і свою українську мову. Звичайно, Єлисей Плетенецький звернув пильну увагу на талановитого мовознавця і поставив його на працю коло Печерської друкарні. В коло видавничої праці Земка вперше вступає 1624 р. – в „Бесідах на Діяння” за 1624 рік він вміщує свої вірші під гербом добродія Печерської друкарні К. Долмата, а також допомагає друкувати Номоканона, що вийшов 25 листопада 1624 року. От з цього часу Земка вже невпинно працює в Печерській друкарні, віддавши їй цілком останні вісім років свого життя.

Земка був діяльним співробітником Захарія Копистенського по видавничих справах. Його головною працею при друкарні було виправлення книжок до друку, цебто коректорство; власне коректором Земка постійно й підписувався на Печерських виданнях, наприклад, „Ієромонах Тарасій Левкович Земка, проповідник слова Божого и Корректор типографіи монастыря Печерского Кієвського” („Тріодь Цвітна” 1631 р.), або – „Ієромонах Тарасій Земка, Проповедник и Исправител в Типографіи ст.Вел. Лавры Печерської Кієвскія” (Службеник 1629 р., л. 20), або просто – „кор.” чи „кор. тип.” (коректор типографіи) і т.п. За Петра Могили Земка зайняв вже високе становище в друкарні; так, в Імнології (1630 рік) він вже підписався: „Сего типу правитель”, – цебто він керував тоді всією друкарнею. Під актом 1631 року Земка підписався: „Ієромонах Тарасій Земка, игумен Божоявленській Кієвській, старец соборный монастыря Печерського Кієвскаго рукою власною”.

Добрий знавець грецької мови, Земка робив багато перекладів або звряв тексти з грецькими оригіналами; він, наприклад, править текст „Цвітної Тріоди” 1631 р.; до кращих Печерських видань („Толкованіє Андрія Кесарійського” 1625 р.; Службеник 1629 р., „Тріодь Цвітна” 1631 р.) пише Земка свої передмови і в них виявляє себе першорядним богословом. Крім цього, мав Земка, безумовно, поетичний талант і доповнював Лаврські видання своїми віршами („Читателю” в Акафистах 1625 р.) чи то епіграмами на герби – Долматів (1624 р.), Копистенських (1627 р.), Балабанів (1627 р.), два Могиливі (1628 і 1629 рр.) та ін.

Як і його старший товариш Беринда, Земка добре знав рідну йому українську мову і любив вживати її в своїх літературних працях. Земка також боронив потребу вживання української мови в церкві. Свою святу думку Беринда та Земка втілили навіть у життя в „Пісній Тріоді” 1627 р. Вони помістили Синаксарі та деякі інші статті українською мовою в перекладі Тараса Земки. Справа була нова і смілива, а тому Беринда вимушений був пояснити її окремою, дуже цікавою післямовою: „А що до Синаксарів, – пише він, – що їх з грецької на українську мову переклав чесний ієромонах Тарас Леонович Земка, проповідник слова Божого, то не нарікайте на це ви, великороси, болгари, серби і інші, подібні нам в православ'ї, бо це ж зроблено з ревності та з бажання різних верстов народу нашого українського, – благородних, світських та інших, що не вчилися глибоко розумної слов'янської мови, котра має розум та мудрість, як і грецькі та інші

граматичні писання. Не погіршили ж давні святі отці та філософи, коли Євангеліє св. Матвія з єврейської на грецьку переклали, а з грецької Марка, Луку та Іоана принесли, а також, коли грецькі богословські книжки перекладали на мову слов'янську. Отож за тим прикладом робили й ми, на користь та на примноження братам своїм, і сподіваємося в Господі, що цим ми не погіршили. Робимо це на спасіння, щоб не сказали нам: „Ти добре молишся, але другий не будеється і розум мій без пожитку”. Тому послухались ми Апостола (I Кор.14), що каже: „В церкві краще сказати п'ять слів зрозумілих, корисних і для інших, аніж силу слів чужою мовою”. А ви, приймаючи цю книжку смиренномудренно, споминайте Апостола (там само), що навчає: „Коли відкриється щось іншому сидячому, другий нехай мовчить.”

Ось ця національна риса в працях Тараса Земки високо піднімає його над рівень тодішніх культурних працівників, коли, як каже він сам:

„Враги лютя над миру

Узброєны й на нас, и на нашу виру.”

Помер Земка 13 вересня 1632 року, лише на два місяці переживши друга свого Беринду. Автор післямови до „Цвітної Тріоди” 1631 р. красномовно охарактеризував нам Земку, як „честнаго и словеснейшаго господина отца игумена святых Богоявленіи святых обители Братства кіевскаго студитов, мужа в святом Благочестіи добре изрядна и внешнего любомудрія троистым органом язык изыщне благодатию Христовою вооруженна”. Поховано Земку в Печерській лаврі.

Література

1. Титов Ф. Приложения. - К.: Типография Киево-Печерской Лавры, 1918. (Тут згадуються всі передмови та вірші Т. Земки).
2. Евгений. Словарь. - Т. 2. - 1827. - С. 263-264.
3. Макарий. История Русской церкви. - Т.12. - Спб., 1882. - С. 387-388.
4. Филарет. Обзор духовной литературы. - 1859. - №169. - С. 268-269.
5. Голубев С. История Киевской духовной академии. - Вып. 1. - 1866. - С. 173-174, 225.
6. Русский биографический словарь. - Спб., 1912. - С. 304-305.
7. Энциклопедический словарь. / Изд-ли Брокгауз, Ефрон. - Т. 32. - 1901. - С. 629.
8. Титов Ф. Типография К.-П. Лавры. - Т.1. - С. 207-209.
9. Архангельский А. Очерки из истории западно-русской литературы. - М., 1888. - С.127.
10. Строев П. Списки иерархов. - Спб., 1887. - С. 17.
11. Петрушевич. Сводная летопись. - Львов, 1874. - С. 470.
12. Остроковский В. М. Тарасий Земка – южнорусский литературный деятель XVII века // Сборник отд. русск. яз. и слов. Т.XCVI. - №2. - Спб., 1921. - С.122.
13. Огієнко І. Українська мова в Києво-Печерській Лаврі в XVII в. // Духовна бесіда. - 1924. - №1-2.
14. Огієнко І. Історія українського друкарства. - Львів, 1925. - С. 277-280.
15. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія // Острозька давнина. - Львів, 1995. - Т.1.